

Milí a milé,

vypadá to, že generálka na prázdniny skončí nejdřív dva měsíce před prázdninami, pokud s nimi docela nesplyne. Do té doby (myslím **do 1.května**) bychom se měli podívat na zoubek takzvaným indoevropským jazykům, do kterých patří i čeština, a získat další hrstku známek coby podklad k nadcházejícímu vysvětlení.

(Čím to, milí a milé, že zatím mám od vás tak málo odpovědí na už zadané otázky? Čím to, že starší jsou na tom lépe? Už vím, jste ještě mladí a mladé!

A ještě něco: pokud jste nějakou úlohu konzultovali/-y se spolužákem/-žačkou, zmiňte to – ušetříte mi tím spoustu práce. Vysvětlím až někdy ústně.)

Vývoj **indoevropských jazyků** probíhal zhruba následovně:

Kdysi, jak se domnívají specializovaní jazykovědci/historici, byla oblast kolem Černého a Kaspického moře obývána lidem, kterému dnes říkáme **Indoevropané** (starším termínem **Árijci**) a který se dorozumíval tzv. **indoevropštinou** (rozumí se jejími různými nářečímí). V odborných slovnících se pro tento jazyk používá zkratka *ide*. a jednotlivé tvary bývají opatřeny hvězdičkou. Ta nám sděluje, že jde o tvar pouze hypotetický, rekonstruovaný odborníky na základě srovnávacího výzkumu. Důkazy chybí, protože z tak vzdáleného období se nám nedochovaly žádné písemné památky.

Jak se Indoevropané zeměpisně šířili, osidlovali další a další z hlediska zmíněného centra periferní oblasti včetně evropských, jejich řeč se postupně víc a víc rozrůžňovala: z původní společné indoevropštiny tak vznikaly „dceřiné“ jazyky, které dnes shrnujeme do skupiny **jazyků indoevropských**, tj. vzešlých z mateřské indoevropštiny.

Jejich přehled najdete v *příslušné kapitole v učebnici*.

Hrstka z toho, co v ní nenajdete :

- Termín *románský* je odvozen od latinského jména Říma (Roma).
- Z němčiny (pod vlivem hebrejštiny a slovanských jazyků) vznikl jazyk do Evropy – a později do Severní Ameriky - se přistěhovavších Židů, tzv. **jidiš/jiddiš** (zkráceno z *jidiš dajč* = „židovská němčina“). **Jidiš** se dodnes uplatňuje m.j. ve specifickém žánru původně lidové hudby východoevropských Židů s prvky balkánskými a romskými – tzv. *klezmeru*.
- Z holandštiny pošel jazyk Búrů - holandských osadníků v jižní Africe, dnes úřední jazyk v JAR - tzv. **afrikánština** (*afrikaans*).
- Ne všechny evropské jazyky patří do indoevropské skupiny – osamoceně stojí např. prastará baskičtina; maďarština, finština a estonština jsou **jazyky ugrofinskými**, rovněž asijského původu.
- Moderním vynálezem (z konce 19. století) je umělý „mezinárodní“ jazyk **esperanto**.
Mezi nadšenci, kteří si tuto řeč osvojili, protože v ní viděli nadějný (viz termín *esperanto*!) prostředek k sbližování národů, bylo mnoho věřících a anarchistů; r. 1937 byli esperantisté sovětskou vládou obviněni z kosmopolitismu a protisovětského spiknutí a hromadně zatýkáni. Pět a půl tisíc jich prý skončilo s kulou v hlavě nebo v trestných táborech.
- **Staroslověňština** (neplést si se slovenštinou nebo slovinštinou!) neboli **církevní slovanština** byl rovněž umělý jazyk, vytvořený jediným člověkem - v tomto případě na základě jednoho ze slovanských nářečí, totiž makedonského. Mimochodem jde o PRVNÍ SPISOVNÝ SLOVANSKÝ JAZYK; druhým byla čeština!
- Podobně jako mají indoevropské jazyky za svůj prazáklad indoevropštinu, vycházejí jazyky slovanské z tzv. **praslovanštiny** (slovníková zkratka *psl.*), která se prý vyčlenila z indoevropštiny někdy kolem 2. tisíciletí př.n.l.

Jazykovědci zkoumající indoevropštinu (a vývoj jazyků obecně) mají v jednom jasno: je-li nějaká skutečnost označována v rozdílných jazycích stejným nebo podobným slovem, znamená to, že tyto jazyky mají historicky společný základ. Někdy je míra shodnosti až zarážející. Jako příklad se většinou uvádějí některá jména příbuzenská (např. *matka* a příbuzné jinojazyčné tvary) nebo základní číslovky (s českými výrazy srovnajme už sanskrtské *tri – čatvar – dasat – satá* ve stejném významu). Víc o zeměpisných a kulturních souvislostech vypovídají slova jako

sníh (česky) – *ʼsneigh* (ide.) – *nif* (řec.) – *nix* (lat.) – *snig/nyf* (kelt.) – *snaiws* (gót.) – *snéo* (staroněm.) – *Schnee* (něm.) – *snow* (angl.) – *neige* (franc.) – *sniegas* (litev.) – *sněg* (staroslověn.);

vlk (čes.) – *ʼúlkvos* (ide.) – *lúkos/lykos* (řec.) – *lupus* (lat.) – *wúlfs* (staroněm.) – *Wolf* (něm.) – *loup* (franc.) – *vilks* (lotyš.) – *vuk* (srbochorv.) – *vlk* (staroslověn.);

jho (čes.) – *ʼiúgom* (ide.) – *júga* (ind.) – *iúgan* (chetit.) – *zúgon* (řec.) – *iugum* (lat.) – *jou* (kelt.) – *júk* (staroněm.) – *Joch* (něm.) – *jaugas* (litev.) – *jgo* (staroslověn.).

Z naposled uvedeného označení *jho* (= původně prostě ohlávka pro dobytek, později předchůdce vám asi známějšího chomoutu) lze např. odvodit stáří a zeměpisné rozšíření daného způsobu obživy.

Z řady *vdova* (čes.) – *vidháva* (staroind.) – *vidava* (pers.) – *vidua* (lat.) – *Witwe* (něm.) – *veuve* (franc.) zas vidíme, jakou hodnotu měl za pradávných časů svazek dvou heterosexuálních lidských partnerů, a dovedeme si lépe představit, co pro tehdejší ženu znamenala ztráta manžela. (Slova *vdovec*, (německy) *Witwer* apod. jsou relativně pozdní, odvozená od tvaru ženského rodu. Stát se vdovcem nepředstavovalo velký problém – dlouho jste jím nezůstali.)

Navrch pár zajímavůstek k tématu:

- Keltský výraz pro řeku *avon* se zachoval nejen ve vlastním jménu anglické řeky, známé díky Shakespeareovi, ale i v zakončení jmen českých řek Vltava, Sázava a d.
- Člověk kdysi dávno sebe sama vnímal jako součást přírody, netrčící z celku, rovnocennou anebo přinejmenším blízce příbuznou částem ostatním. Teprve relativně pozdě pocítil potřebu vyhranit se jako druh (odlišný od ostatních druhů) - o tom svědčí různorodost označení v jednotlivých jazycích: čes. *člověk* – řec. *anthrópos* – lat. *homo* – něm. *Mensch*...
- České sloveso *škrábat* ve významu „psát“ (i další příbuzné slovanské výrazy) vzešlo ze stejného základu jako např. řec. *(s)grafein*, lat. *scribere*, něm. *Schreiben* či franc. *écrire*. Proč právě v češtině, na rozdíl od ostatních uvedených jazyků, zůstal zachován hanlivý význam? Odborníci odpovídají: snad proto, že Slované se naučili psát jako poslední z indoevropských skupin.
- Kdysi prý Indoevropané, ještě než se u nich rozvinula pokročilá řeč, volali na psa dvojím způsobem: *kh(u!* a *sss!*
Odtud možná dvě různé větve označení psa v indoevropských jazycích:
 - 1) řec. *kuón/kyón*, lat. *canis* (původně spíš *cunis*, to ale změněno pravděpodobně pro zvukovou podobnost s vulgárním výrazem *cunnus*, přejatým později do češtiny jako (pardon!) *kunda*), něm. *Hund*, franc. *chien*
 - 2) a) ide. *ʼsb* – pers. *sab*, rus. *sobaka*;
b) ide. *ʼps* – čes. *pes*, rus. *pjos*, srbochorv. *pas*.

A nakonec pár exotičtějších ukázek k potěše dobrovolníků – zkuste určit, v jaké jsou řeči (třeba pomůžou i přátelé – sourozenci – rodiče?). Odpovědi najdete na konci tohoto textu.

POZOR! Tamtéž zadány úlohy povinné pro všechny (poslat nejpozději do 1. května)!

1) Už vymřelý praděda jednoho z velkých evropských jazyků. Text svého času uměl nazpaměť každý, kdo nosil funkční hlavu na krku; můžete se s ním (i v češtině) setkat i dnes, ovšem sotva v supermarketu, na stadionu nebo diskotéce.

Atta unsar, þu in himinam. weihnai namo þein.
quimai þiudinassus þeins. wairþai wilja þeins, swe in
himina
jah ana airþai. hlaif unsarana þana sinteinan gif uns
himma daga.
jah aflet uns þatei skulans sijaima swaswe jah weis afletam
þaim skulam unsaraim. jah ni briggais uns in fraistubnjai,
ak lausei uns af þamma ubilin. unte þeina ist þiudangardi
jah mahts jah wulþus in aiwins.

2) Úryvek z vyprávění v jazyce používaném dodnes na maličkém kousku země, ale kdysi dávno doneseném daleko, předaleko – aniž se v té dálce ujal.

Hér hefr upp ok segir frá þeim manni, er Sigi er nefndr ok kallaðr, at héti son Óðins. Annarr maðr er nefndr til sǫgunnar, er Skaði hét, hann var ríkr ok mikill fyrir sér, en þó var Sigi þeira inn ríkrari ok ættstærri, at því er menn mæltu í þann tíma. Skaði átti þræl þann, er nokkut verðr at geta við sǫguna, hann hét Breði; hann er fróðr um þat, er hann skyldi at hafaz; hann hafði íþróttir ok atgervi jafnframt hinum, er meira þóttu verðir, eða umfram nokkura. Þat er nú at segja, eitthvert sinn at Sigi ferr at dýraveiði ok með honum þrællinn, ok veiða dýr um daginn allt til aptans. En er þeir bera saman veiði sína um aptaninn, þá hafði Breði veitt miklu fleira ok meira en... Sigi... stórilla... (at einn) þræll skal hafa betr veitt... drepin (?)... at h(ann)... sjá, at fangi ... Sigi sva (radi)... at Sigi... þat væri eign h(ans)... at vi... hann t... drepr Breða... ef... ein(?)... :

6

3) Text folkové písničky z druhé půlky 20. století. Jazyk ještě přežívá v národě proslulém svou vznětlivou povahou a příchýlností k otčině a hospodě.

Mo bheannacht le na buachaillí a dimigh uain thar sáile,
Ach d'fág siad culaith dheas orm le dhul amach De Domhnaigh,
Cota mor go talamh agus bheiste den tsíoda laidir,
Bríste bhí san fhaisean agus broga de n leather Spainneach.

Oró na buachaillí, na buachaillí bhí álainn.

Nuair a tchímsa an fharraige garbh ó sé mo chroí bíos cráite,
Ag smaoineadh ar na buachaillí mar bhíonn said ins na bádaí,
Ach guím-sa Rí na nAigeal sé shocrúios na pláinéid,
s go dtuga sé slán na buachaillí ar chontúirt a bheith báite.

Fuair mé litir as Albain's ní raibh sé in mo shásamh,
Gur posadh na buachaillí ar chaílíní na h-áite,
Ach ní nár mhaith linn acu iad dá mbeadh said inar sásamh,
Ach cailíní na n-oiléan 's iad an dream a bhfearr linn.

4) Začátek jedné slavné smutné písničky o malém pouličním prodavači kuřáckých potřeb.

**A kalte nakht, a neblidike finster umetum
shteyt a yingele fartroiert un kukt zikh arum.**

**Fun regn shitst im hor a vant
a koshikl trogt er in hant
un zayne oygn betn yedn shtum.**

**Ikh hob shoyn nit keyn koyekh mer
arumtsugeyn in gaz
hungerig un operizn fun dem regn naz.
Ikh shlep arum zikh fun baginen
keyner git nisht tsu fardinen
ale lakhn, makhn fun mir shpaz.**

Kupitye koyft zhe, koyft zhe papirosn
 trukene fun regn nit fargosn.
 Koyft she bilik benemones
 koyft un hot oyf mir rakhmones
 ratevet fun hunger mikh atsind....

5) Úryvek z hymny jedné mocné říše, jejímž válečníkům prý odnepaměti chyběl smysl pro humor.

taHjaj wo' 'ej taHjaj voDLeHma'
wItoy'mo' vaj nuquvmoHjaj ta'
Dun wo'maj 'ej Qochchugh vay'
vaj DaSmeymaj bIngDaq chaH DIbeQmoHchu' jay'!

6) Z novin (2009) jedné nadmíru zajímavé národnostní menšiny, už od středověku úspěšně čelící tlaku jinojazyčné většiny.

Worklečansku chorownju potorhaja

W nadawku maltezow potorhaja dżela-
 ćerjo Biskopičanskeje firmy, mjez nimi
 Falk Schirrschmidt, twarjenja něhdyšeje
 chorownje, kotraž njesteja pod pomni-
 koškitem. Po tym chcedža parkowy are-
 al porjeńšić a rozšěrić. Što na městnje
 domow nastanje, njeje jasne. Tuchwilu
 koncentruja so na wutwar knježeho do-

mu, hdžež bě njedawno ambulanta hla-
 danska služba začahnyła. Foto: SN/MB

Řešení úloh 1-6

1) Gótština, blízká dnešní němčině.

Textem je samozřejmě **Otčenáš**.

2) Islandština, jazyk užívaný už vikingskými objeviteli Ameriky před Kolumbem.

Začátek známé středověké ságy o mýtickém rodu Volsungů. Pro případné zájemce jsem okopíroval i jednu stránku slovníčku, připojeného k českému kritickému vydání této literární památky.

úlfhvelpr *m. mladý vlk.*

úlf (*g. wulfs*) *m. vlk; par er mér úlfins ván, er ek eyrum sá tam tušim vlka, kde jsem spatřila uši 19; opt er úlf í ungum syni často se skrývá vlk v mladém synovi 22.*

úlfshugr *m. smýšlení vlka.*

úlfsrödd *f. hlas, štěkot, vytl vlka.*

úlfkr *a. nestejný.*

ullarlagðr *m. chomáček vlny.*

um (*starší umb*) *předl. s ak. (řídka s dat.) předl. a přísl. of a um se užívalo promiskue, později bývá of nahrazováno slůvkem um; — a) místně — 1. kolem: rúnar um líðu spennu vinout runy kolem zápěstí 21 (20) sloka 12 (= u Neckla a Helgasona podle R v Sd. 9, 4—5: á lófa þær skal rista ok of lido spennu; srov. of lido R); — 2. přes, po, resp. instr.: fara víða um lönð jezdití po krajích 28; fara um skóginn bēhati po lese 8; fara um sjá jeti přes moře 18; Sigurðr kom inn um logann S. se dostal přes plamenný val 29; spýrz þetta frægðarverk um ǫll lönð jeho hrdinský čin byl rozhlášen po (ve) všech zemích 24; — 3. nad, okolo, kolem, podle: limar trésins stóðu um rafr hallarinnar větve stromu vyčnívaly nad střechem haly 2; Sigurðr sækir fram um merkin S. pronikl kupředu okolo praporů 17. — b) časově (jak dlouho?): po, v: um daginn, um nóttinna, um hríð po nějakou dobu 6, v určitou dobu: um myrgininn zrána, um aptaninn navečer, um haustit na podzim, um sumrum v létě; po kolikáté: um sinn jednou. — c) o jiných poměrech — 1. um fram viz umfram; — 2. o (u sloves dicendi): hon telr um vypravuje o tom; — 3. vyjadřuje vztah, zřetel: fráðr um þat, er hann skyldi at hafaz počínal si chytře v tom, co měl podniknout 1; áráðisfullr um þat, er odvážný tam, kde 2; sveinninn hefir ekki gert um braudgerðina hoch nevykonal nic k přípravě chleba 6; hon segir alt it sanna um sitt ráð řekla mu plnou pravdu o svém osudu 12; minstr fyrir sér um atgervi co do zručnosti nejnepatrnější 14. — d) absolutně, srov. příslušná slovesa.*

úmakligr *a. nenáležitý, nepřistojný, nevhodný.*

umbúð *f. ošetřování, opatrování; veita e-m umbúð někoho ošetřovati.*

umdogg *f. rosa, u. arins rosa ohniště = saze.*

úmegð *f. nezletilé dítě.*

umfram, resp. um fram, *předl. s ak. nad, více než: vera umfram e-n (nebo um e-n fram) at e-u předčítí koho v čem 14 (a častěji); Brynhildr, er mér ann um hvern mann fram Br., která mě miluje více než kteréhokolí muže 32; eda (hafði íþróttir ok atgervi) umfram nokkura dával najevo svou zručnost a obratnost... ba dokonce mnohé v tom ještě předčil 1; langt sér hugr þinn umfram daleko dopředu vidí tvůj duch 30 (srov. překlady: P. Herrmann str. 104: „Im Herzen bist du ganz anders gesonnen“; E. Magnússon & W. Morris str. 357 „Far beyond all this doth thine heart look“).*

úminnisöl *n. nápoj (pivo) zapomnění.*

ummæli *n. prohlášení, výrok, úmluva, ujednání, dohoda; věštba.*

umskipti *n. obrat.*

und *f. rána.*

una (*unda, později unda, unat*) *býti spokojen: una mundu vér, ef eigi ættir þú gofgara mann byla bych spokojena, kdybys ty neměla šlechtnějšího muže než já; kemr mér at því, sem maelt er, at unir auga, meðan á sér daří se mně totiž, jak praví přísloví, že oko je spokojeno, dokud trvá pohled 5; una sér vel býti velice spokojen, žiti velmi spokojen s čím: hví unir hon eigi auð ok sælu ok allra manna lofi, ok fengit þann mann, sem hon vildi? — Proč není spokojena se svým bohatstvím a štěstím a pochvalou všech mužů a s tím, že dostala za muže toho, kterého chtěla? 30; er gott góðu at una je dobré býti spokojenou s dobrým 30; ok eigi undi hon verr sínu nebyla nikterak nespokojena se svým osudem 31; uní nú víð þat bud s tím nyní spokojena 12.*

unað *n. rozkoš, požitek; svá at ǫllum þykkir unað í á at heyra tak že bylo všem rozkošit ho poslouchat N II.*

und *f. rána.*

undan — 1. *předl. s dat. zpod, z místa pod něčím: at kjólrinn gekk undan'skipinu mjök svá hálfir že se dole pod lodí téměř půl kýlu utrhlo 37; þá sér hon einn dýrfligan gullhring koma fram undan tqtrum hans tu*

3) Stará irština neboli irská gaelština.

Skupinu Clannad asi neznáte, ale někdo z vás si možná vybaví jméno její bývalé zpěvačky Enyi, která se posléze dala na sólovou dráhu.

Doporučuji (přinejmenším kvůli výslovnosti, zcela odlišné od angličtiny) poslechnout si na YouTube ukázky z některého ze starších, gaelsky zpívaných alb – třeba „Fuaim“, ze kterého jsem si vypůjčil i text „Na buachaillí álainn“.

4) „Papirosn“ neboli „Cigaretky“ je písnička v **jidiš** původem snad z Ukrajiny. Na YouTube máte mrak verzí, doporučuji mužskou s textem včetně překladu do angličtiny (Yanky Lemmer a Nachman Rosen) a ženskou (The Barry Sisters); kdybyste si dali práci, našli byste ještě lepší.

Případné zájemce určitě zaujme neméně slavný, rozvernější kousek „Az der rebbe tanz / Az der rebbe zingt“ (nejvíc se při ní na YouTube pokud vím odvažuje trio La Banda Ki).

5) Je mi jasné, že aspoň někteří z vás mi neskočili na špek: jde o **klíngonštinu**.

6) **Lužičtina**, jazyk Lužických Srbů, žijících na území SRN (dříve NDR) při jižní hranici s Polskem. Přikládám úryvky z výborné knížky Rakušana Karla-Markuse Gau3e „Vymírající Evropané“, kterou tímto pohnutě doporučuji.

X Překlad do angl. :

(“May the empire endure, and may our emperor endure
We serve him, so that he may honor us
Our empire is wonderful, and if anyone disagrees,
We will crush them beneath our boots!”)

1
DO RALBIC se jezdí jen kvůli hřbitovu. Od Budyšína se táhla úzká silnice do kopce a z kopce kolem vesnic, které působily současně půvabně i opuštěně. Byl studený větrný den a v polovině března už na zemi, kterou rozmočilo předčasné jaro, neležel žádný sníh. Hrbohatá cesta, lemovaná každých pár set metrů kamennými polními milníky, jež připomínaly nějaký krvavý čin ze 17. století nebo smrtelný úder blesku léta Páně 1857, vedla západním směrem mezi poli Horní Lužice do samého centra katolických Lužických Srbů. Lužice je krajina podivně zakleté krásy, asi sto kilometrů dlouhá a padesát kilometrů široká, a po celé délce jí protéká řeka Spréva. Tam, v německých spolkových zemích Braniborsko a Sasko, na severovýchodě sousedící s Poláky a na jihu s Čechy, žijí Lužičtí Srbové v několika městech, jako je Chotěbuz, Hoyerswerda (Wojerecy) a Budyšín, a v malebných osadách a vesnicích, z nichž mnohé jim v tomto století byly odňaty, zničeny či srovnány se zemí.

Ralbitz, jak je to uvedeno na německé silniční mapě, leží na polovině cesty mezi Budyšínem a Lessingovým rodištěm Kamenem (Kamenz) a moc ze sebe nedělá. Jen hřbitov je slavný, ze všech šesti vesnic farnosti sem ukládají mrtvé, kteří by tu chtěli na 25 let najít svůj klid. Hřbitov je veden jakýmsi systémem dvoupolního hospodaření. Po 25 let jsou zemřelí ukládáni na jednu louku, pak je na řadě druhá, křížě té první se odstraní a hroby se srovnají se zemí. Jizvy přírody i jizvy paměti poté zarůstají trávou, takže půda je opět připravena přijmout příští generaci.

ké má v pase a potřebuje je pro úřady. Lužickosrbské nosí ve všední den a na náhrobku (a pokud je to básník, i na obálce svých knih). Lužického Srba by v jeho vesnici nikdo nikdy neoslovil jiným než lužickosrbským jménem, ale když jde přihlásit své dítě do školy, musí to udělat německy. Takle Lenka Rjelcec, jejíž jméno je na třetím kříži vlevo v první řadě, se úředně jmenovala Elisabeth Rönschke a Jan Mlynk, který zemřel 6. října 1997 ve věku 63 let, měl pas na jméno Hans Müller, i když by ho za jeho života tímhle jménem žádný známý neoslovil. Během několika generací již přešlo Lužickým Srbům do krve, že se úředně musí prezentovat německy, nesetkal jsem se s nikým, kdo by to nepokládal za samozřejmost. Mají dvě jména a funguje to tak už několik staletí.

2'

V roce 805 podle křesťanského kalendáře se Karel Veliký pokoušel učinit přítrž ostudnému pohanství v Sasku. Nasadil celé své vojsko k tomu, aby vytáhl proti dvaceti slovanským kmenům, které tam sídlily, stále ještě se oddávaly svým bezbožným rituálům a nekřesťansky odmítaly odvádět poplatky. Nápor křesťanských jezdců byl úspěšný, neboť mu padlo za oběť devatenáct z dvaceti kmenů. Jeden se přece udržel a na obranu proti němu vybudoval *pacificus imperator*, mírový císař Západu, opevněnou hranici *limes sorbicus*, která se táhla od Magdeburku až k Řeznu. Později podlehl i tento dvacátý kmen a od té doby byl poražen již tolikrát, že je vlastně zázrak, když stále ještě existují lidé, kteří se považují za Lužické Srby a také by chtěli, aby je jejich sousedé jako Lužické Srby respektovali.

Věčnost zde trvá jen 25 let, ale zato má tvar dokonalé pravidelnosti. S matematickou přesností se řadí jeden hrob vedle druhého a žádný nesmí nevhodně vyčnívat. Řady jsou rovné jako podle šňůry, každý náhrobní kříž je ze stejného bílé natřeného dřeva, a tak když se opona zamračeného dopoledne roztáhla, hřbitov z dálky zářil jako spící březový hájek. A na každém dřevěném kříži byl zlatými a černými písmeny vyveden stejný nápis: „Ó Pane, dej mu klid!“ Pak je každému povoleno již jen jméno, datum narození a úmrtí, aby se i na místě dočasné věčnosti odlišil od ostatních. Takže komunismus zvítězil aspoň zde, na ralbickém hřbitově, nadhodil jsem starší ženě, která se ke mně blížila v tmavém kroji s konví v ruce a s tak vybízivým úsměvem, že bylo nezdvorné ji neoslovit. „Proto to s ním taky tak dopadlo, protože se hodí jen pro onen svět.“ Šibalsky se na mne zpod čepce podívala a v té chvíli se nedalo poznat, jak byla její poslední slova o komunismu míněna. V každém případě to bylo – jak se na takovémto místě sluší – poslední slovo, které o komunismu řekla; přece jen tu vládl dlouhých 45 let, jako kdyby to bylo určeno pro jinou věčnost. Na celém hřbitově jsem nedokázal najít jediný náhrobní kámen, proto jsem se chtěl od této ochotné paní dozvědět, proč tomu tak je. „Na to se mě už jednou kdosi ptal, jeden evangelík odshora, z Dolní Lužice, ten nás chtěl trochu pozlobit. Tomu jsem řekla, že člověk musí za život unést až dost těžkých břemen, proto by neměl mít i po smrti na hlavě kámen.“ Tím pro ni rozhovor, který sama vyprovokovala, v podstatě skončil. Ani se mě nezeptala, odkud jsem a co tu pohledávám, jen dodala, že tohle je lužickosrbský hřbitov, i když tu leží i nejuden Němec.

A vskutku měly téměř všechny křížě lužickosrbský nápis. Každý Lužický Srb má dvě jména, německé a srbské. Němec-

Po 1200 let byli Lužičtí Srbové utlačováni střídajícími se pány regionu. Tu jim zakazovali jejich jazyk, tu jim nedovolovali navštěvovat školy, tu jim vládl despotický kníže, pak zase chtivý biskup. Avšak Vendové, jak se jim také říkalo, dokázali útlaku i vábníčkám asimilace odolat. Když z nich vrchnost nechtěla vyháňet vzdor ohněm a mečem, poslala k nim své učitele a kněze. Ti měli svým způsobem vymýtit pohanu, že se tu uprostřed milionů Němců dokázal udržet malý slovanský národ. Kdo se chtěl v lužickosrbské zemi naučit číst a psát, měl najít jen takové učitele, kteří byli ochotni naučit ho to v němčině; a kdo si žádal vyslechnout radostné poselství bible, tomu kázali pastoraři a faráři, kteří měli ze zbožných Lužických Srbů učinit bohabojné Němce. Nic z toho se však nesetkalo s úspěchem, ani násilí, ani světské či duchovní poučování: Lužičtí Srbové, tvrdošíjní až k zatvrzelosti a stále odolávající, dosud existují. „I ty, příteli, věř: my zůstaneme Lužickými Srby!“ – tak končí *Lužickosrbské vyznání*, plamenná píseň, kterou v osmdesátých letech 19. století složil Jakub Bart-Čišinski, kaplan, jehož osud zavál daleko od lužické vlasti a který svůj národnostní ostrůvek, ohrožený příbojem, opěvoval s vlasteneckým patosem.

3

(— — —) Lužickým Srbům často radili, aby na své staré zvyky zapomněli a hovořili spolu německy, ne v tom hrozném slovanském nářečí, a ti, kdo od nich požadovali, aby se vzdali sami sebe, přitom vytahovali těžké zbraně jako osvětu, pokrok, bratrství. Ať už bojovali za osvícený absolutismus, za velkou

německou vlast nebo za beztrždní společnost, jedno měli tito kazatelé dobrých mravů společně: ve světlé budoucnosti, o níž usilovali, už nechťeli vidět žádné Lužické Srby. Friedrich Engels při takových příležitostech rozlišoval: když se mu touha malého národa po svobodě líbila, dobromyslně ji nazýval „národní květinou“, jestliže však přemýšlel o historickém procesu v horší náladě, byla to „národní suť“. Za Bismarcka se pak takzvaní Všeněmci vztekle snažili poučit „kulturní reakcionáře“, jak Lužické Srby nazývali, o německém pokroku a jeden z jejich propagandistů, který uvažoval o konečném řešení, už tehdy požadoval, aby se „se zbytky lužičanství skoncovalo“. Tehdy pronikly do země celé pluky německých nacionálně nadšených učitelů a pastorů, aby ten zaostalý nárudek postavily do pruského šiku. A konečně nacionální socialisté si mysleli, že onen staletý problém vyřeší během jedné generace. Intelktuálně zpracovatelní Vendové neboli Lužičtí Srbové měli, pokud projevíli ochotu, zcela splynout s němečtvím, anebo měli být v opačném případě bez milosti zničeni, zatímco Himmlerovy výnosy počítaly pro „ostatní lid“ s poválečným přesídlením na východ Evropy a nasazením na otročké práce.

V čem spočívá lužičanství, k němuž se tak mnozí hlásili i po celá staletí útlaku a pronásledování a jež lidé nyní, když jim už nic nehrozí, postupně opouštějí? Co představuje onu tolik opěvovanou identitu? Kroje? Zvyky? Procesy? Pouti? Jazyk? Vůle přihlásit se za všech okolností k určitému národu? Nebo to byl dokonce ten dlouhý útlak?

Již několik let se také východoněmecké spolkové země Sasko a Braniborsko snaží prezentovat jako turisticky atraktivní oblasti. V žádném reklamním letáku nechybějí Lužičtí Srbové, jimž je přisuzován výrazný folkloristický půvab a kteří jsou zobrazováni především ve svých krojích. Kroje? Ve všední den chodí v tomto velice přísně vypadajícím oděvu, v černých nebo modrých šatech a zástěře, už jen pár starých žen.

Za časů NDR, která tato staletí trvajícím omezení odstranila a přiznala Lužickým Srbům status menšiny, tu zůstal alespoň náboženský aspekt, odpor proti bezbožnému, církvi nepřátelskému režimu, který podněcoval pokračování dějin národního utrpení. Ale co dnes? Hrubé zacházení ustoupilo mírné podpoře, do lužickosrbské země proudí peníze z „Nadace pro Lužické Srby“, kdo chce chodit do kostela a modlit se lužickosrbsky, ten ať tam chodí a modlí se, a jestliže se vyžívá v pěstování domácích obyčejů a po všechny dny nosí sváteční kroj, tím líp, referent pro cestovní ruch bude jedině rád.

Nebylo ohrožení, jemuž byla skupina lidí vystavena již pro svůj původ, hlavním důvodem pro udržování lužickosrbských tradic? To, že Lužičtí Srbové jako národní společenství tolik staletí přežili, skutečně souvisí s nutností prosadit se vůči velkému národu, jímž jsou obklopeni, vůči Němcům, kteří vyvíjeli silný germanizační tlak. Čím tíživěji pocítovali Lužičtí Srbové německou nadvládu, tím těsněji se uzavírali do svého malého hřejivého společenství a izolovali se od vnějšího světa. Když mají nyní svá národní práva zajištěna, nejsou již vystaveni tlaku germanizace, nýbrž vlivu asimilace. Onomu tlaku dokázali odolávat dlouho a téměř záhadně; tomuto vlivu, jak se mnozí obávají, však rychle podlehnou.

Zvyky? Je to pravda, tisíce lidí se účastní velikonoční jízdy jako jezdcí důstojně putující přes pole a nijak nešetří, když si k této příležitosti vypůjčí koně z některých prosperujících stájí. V NDR tento prastarý zvyk zakázán nebyl, ale nucená kolektivizace zemědělství redukovala stav koní tak drasticky, že mnozí z těch, kteří by se jízdy rádi zúčastnili, buď vlastního koně už neměli, nebo v okolí žádného nesehnali.

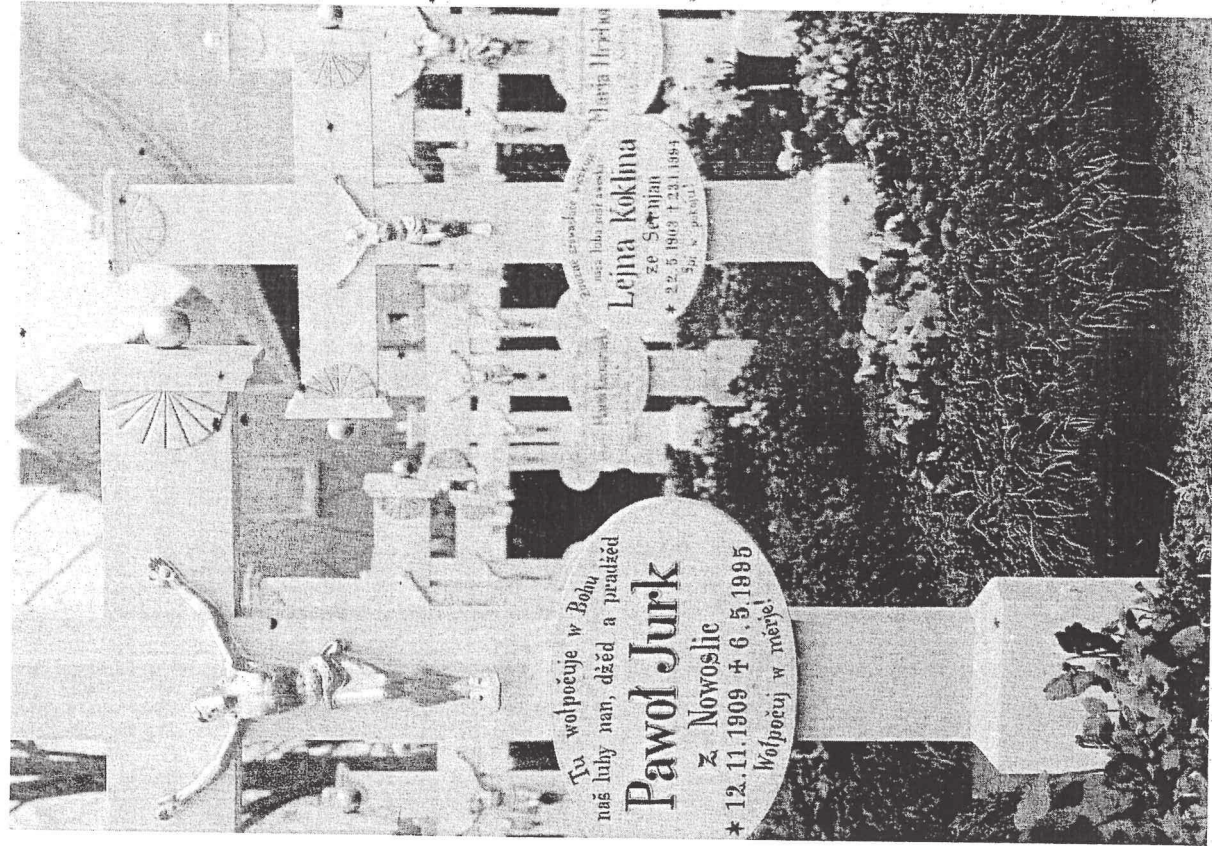
To všechno jsou zvyky, které se nezadržitelně stávají součástí folkloru, k budování národní pospolitosti však nijak nepřispívají, i když při nich účastníci i diváci zažijí hodně legrace jako třeba při „stavění májky“ v alpských zemích, které znají i Lužičtí Srbové. Na mnoha místech prý se velikonočních jízd Lužických Srbů účastní i mnoho německých sousedů, a to vyvolává v Lužických Srbech pýchu i rozpaky současně. Co bude z velikonoční jízdy, když to už není lužickosrbská velikonoční jízda? Ba ještě hůř: co bude s Lužickými Srby, když už nebudou žádné zvyky, které by patřily jen jim?

Kroje, zvyky – snad i pouti? Rok co rok putují tisíce lidí do Rosenthalu (Rožantu) a jsou mezi nimi mnozí, kteří jinak, nemají ke katolické církvi ten nejlepší vztah. Několik městských Lužických Srbů z Budyšina, jimž je již selský lidový kostel cizí, mi říkalo, že pouť do Rosenthalu (Rožantu) v nich stále ještě dokáže rozeznít strunu, která jinak během roku spíše mlčí. Tato pouť je velkým společenským zážitkem, ale byla to vždycky pouť, při níž Lužičtí Srbové úpěnlivě žádali Matku boží o pomoc jako národ, který nesměl mluvit svým jazykem, nesměl užívat svá jména a veřejně se hlásit ke svým tradicím.

Rozlehlé území, na němž žilo v 15. století ještě kolem 200 000 Dolnolužičanů, se scvrklo na několik obcí kolem Chotěbuzi. Již během 18. století bylo nejméně 300 dolnolužických vesnic poněmčeno, neboť tlak, který byl vyvíjen na Lužické Srby zde, v severní braniborské části Lužice, byl nepoměrně silnější než ten, pod nímž žili katoličtí Lužičané na saském jihu. Katolíci tvoří uvnitř lužickosrbské menšiny další menšinu, ovšem takovou, která bude jednoho nepřilíš vzdáleného dne zahrnovat všechny Lužičany. Protestanti tvoří sice většinu, ale svou řeč již většinou zapomněli, protože byli po staletí protestantskou církevní vrchností vystavováni tu plíživé, tu otevřené germanizaci. A tak reformace, která mezi Lužickými Srby našla nadšené přívržence, měla pro tyto lidi velice rozporné důsledky. Jestliže zpočátku dala podnět k tomu, aby se církevní knihy překládaly z latiny do lužické srbštiny, takže se mohla začít rozvíjet vlastní lužickosrbská literatura, brzy již se německá církevní vrchnost snažila, aby Lužice netvořila na mapě německé vlasti hanebnou slovanskou skvrnu. V roce 1728 bylo evangelickým farářům uloženo, aby k přijímání pouštěli jen děti s dostatečnou znalostí němčiny, a taková násilná opatření církve, která usilovala o německé křesťanství, se ještě několikrát opakovala, než nacionální socialisté lužickou srbštinu zcela zakázali.

Dnes žijí v Dolní Lužici lidé, kteří již neumějí lužickosrbsky ani hovořit, natož pak psát, a přesto se stále ještě označují za Lužické Srby. Právě v Dolní Lužici táhnou každý rok od vesnice k vesnici stále větší skupiny velikonočních jezdců, a kamkoli přijdou, tam je vítají diváci, kteří si k této příležitosti oblékají lužickosrbský kroj a německy se baví o tom, jak pěkné zvyky oni jako Lužičtí Srbové vlastně mají. V Dolní Lužici již dávno nastala kuriózní situace, že se národ takřka zuřivě utíká k folkloru, protože jen v něm pociťuje svou podstatu. Periodicky se hovoří o věrnosti domovu a předvádí se lužičanství, ale tím, že se minulost prezentuje jako současná hra o iluzích, vzniká ještě dodatečně dojem, že byla vždycky lží.

Ve Sprévkém lese našlo toto iluzorní drama svou nádherou přírodní kulisu. Malebný les, protkaný nesčetnými malými říčkami, leží na samém okraji Lužice, od Berlína vzdálený jen osmdesát kilometrů. Berlínčané již v minulém století zabrali Sprévký les pro sebe jako romantickou rekreační oblast a kvůli dvěma milionům návštěvníků, kteří sem každý rok přicházejí, se číšníci, majitelé penzionů, obchodníci se suvenýry a lodníci, kteří vozí turisty v malých člunech po síti kanálů, zase jednou vydávají za poslední Lužické Srby. Jsou to domorodci, kteří si už nic nepamatují, ale žijí se minulostí, již se důkladně odcizili. Jsou nadití do falešných krojů, naučili se několika lužickosrbským pozdravům, aby se vlichotili těm, které omámila touha po domově, kteří hledají vlastní kořeny a nalézají je neomylně tam, kde byly důkladně zničeny, ať už je turistický průmysl dopravil kamkoli.

Geometrie mrtvých, Ralbitz (Ralbitz).

Znamenal to sice objížďku, ale nechtěl jsem opustit zemi Lužických Srbů, aniž bych navštívil Kamenz (Kamencec). Do Lessingova rodného města-mne přivedly rodinné vzpomínky: poslední válečný rok 1945 sem zabnal mou matku. Ve svých 26 letech sem přišla se dvěma dětmi, svými rodiči a sestrou z dalekého světa, který byl stejně jako tento domovem několika národů. Vlaky je vezly z panonské nížiny, z Vojvodiny, krajiny mezi Dunajem, Sávou a Tisou, přes půl Evropy a nakonec je vylóžily v neznámém městě přeplněném uprchlíky. Tam žila s několika dalšími stovkami dunajských Švábů, kteří většinou pocházeli z Nového Sadu (Neusatzu), dva měsíce ve škole. O Kamenci, jenž pro ni nebyl první a ani poslední zastávkou, toho moc neví, jen-to, že ve třídě, v níž bydleli, vypukla těžká infekce, která málem připravila o život mnoho dětí, mezi nimi i jednoho z mých bratrů. Proti školní budově prý stál pozoruhodný velký červený dům, snad pošta, ale kde ta škola přesně byla, na to už si nevzpomínala.

V Kamenci je několik červených domů, z nichž nejpodivuhodnější je radnice, postavená v polovině 19. století ve stylu italské novorenesance a malebně předsunutá skupině východoněmeckých měšťanských domů. Prát se v Kamenci brzy odpoledne někoho na cestu je těžké. Nenajdete totiž nikoho, kdo by se v tom čase objevil na ulici. Východoněmecká provinční městečka často působí dojmem, že na ně kdysi zapomněli i jejich obyvatele. Několik hostinců, které jsme našli, mělo vesměs zavřeno, pěší zóna, pietně spočívající mezi betonovými květináči, byla mrtvá a pár lidí, kteří se vydali na osamělou pěší pouť svým městem, nevědělo, kde je velká obecná škola, která sloužila na konci války jako uprchlický tábor a proti níž stála velká červená budova.

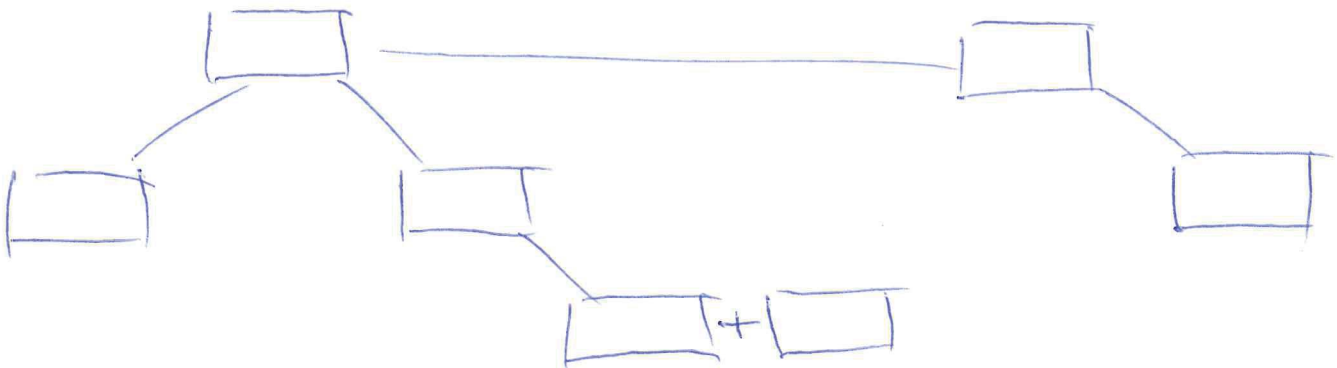
Kamencec ve své nudě bzučel tak líně, že tabule s reklamou na kebab působila jako příslib dobrodružství. Zde, na konci lužickosrbské cesty Německem, která tak často vedla do minulosti, jsem našel kus budoucnosti. Budoucnost nesla jméno „Saloniki“, něco jako hostinec, ani ne kavárna, spíš trochu bar, mnohem víc než stánek s občerstvením, jakýsi náznak restaurace, každopádně naprosto v evropském stylu. Před hostincem s řeckým jménem stála ona reklamní tabule na kebab, která německé hosty pro uklidnění ujišťovala, že jehněčí pochoutka je zde výhradně z vepřového. Uvnitř visely pestře girlandy lampiček, v jejichž blikotavém světle sebou celý prostor jakoby škubeval. V jednom koutě trůnila velká, bleděmodře natřená socha Matky boží, ve druhém trpělivě čekal číšník, drobný usmávající se Filipíнец. Na stěnách visely fotografie chudobné horské vesnice uprostřed drsné skalnaté krajiny. Když jsem se před těmito fotografiemi na chvíli zastavil, vyšel zpoza plastového závesu, oddělujícího kuchyň od lokálu, mladý zavalitý muž. Byl malý, tmavý, měl zlatý řetízek na zápěstí a vysvětlil se saským přízvukem: „To je kurdská vesnice. Ale teď ji zničili turečtí vojáci.“ Na obrázcích to vypadalo, jako by ten ničivý zásah měla již za sebou. Když jsem ho ujistil, že dobře vím, jaké bezpráví se Kurdům děje, mladík se formálně uklonil, s potěšením poděkoval a náhle mi podal ruku. Doporučil mi jako specialitu domu kebab-hamburger, který prý není plněn vepřovým, nýbrž salátem. Když mi filipínský číšník v této kurdské hospodě s řeckým jménem v saském Kamenci servíroval vegetariánský dietní kebab-hamburger, spadla do svého oblíbeného lokálu veselá, hlučná a hladová parťa gymnazistů; a tak jsem nakonec uviděl i veselé Němce.

Níže si přečtete zadání **pro všechny povinných úloh**;
jejich vypracování pošlete **nejpozději do 1. května**.

Z prvního odstavce Gau3ova textu jsem vybral (a mírně zjednodušil)
souvětí:

Hrbolatá cesta, lemovaná občas kamennými polními milníky, jež připomínaly nějaký krvavý čin ze 17. století, vedla západním směrem mezi poli Horní Lužice do samého centra katolických Lužických Srbů.

- 1) Nakreslete **schéma tohoto souvětí** včetně určení typu jednotlivých vět.
- 2) Nakreslete **schémata jednotlivých vět** včetně určení větných členů.
- 3) V daném souvětí určete **slovní druhy**.
- 4) Samostatně **vytvořte souvětí** podle níže nakresleného schématu tak, aby bylo syntakticky správné a srozumitelné.

Hezký zbytek předprázdnin přeje a zdraví FS.